

Alexandru Philippide, *Originea românilor*, vol. I și II, ediția a II-a, ediție de Roxana Vieru, prefață de Carmen-Gabriela Pamfil, postfață de Alexandru Gafton, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 2014/2015, 802/763 p.

Enikő Pál*

Facultatea de Științe Economice, Socio-Umane și Inginerești, Universitatea Sapientia, Piața Libertății 1, 530104 Miercurea Ciuc, România

Știința limbii constituie unul dintre acele domenii de preocupare umană care își asigură perpetuarea prin însuși obiectul său de studiu. În schimb, demersurile științifice care propun cercetarea acestuia sînt supuse probei timpului sau, mai precis, a progresului. În opinia noastră, alături de validarea conținutului științific cuprins într-o astfel de întreprindere, o altă condiție de izbîndă, deloc de neglijat, rezidă în mizele, explicite sau implicite, ale abordării problematicii asumate. Astfel, în marea majoritate, lucrările fundamentale care au reușit să subziste permit întrezărirea aspectului general dincolo de faptele particulare și individuale reprezentate de diferitele limbi istorice în parte, a întregului dincolo de părțile componente constituite de diferitele compartimente ale limbilor în cauză, într-un cuvînt a mecanismelor generice de funcționare a activității și a produsului comun care se numește *limbă*. În acest sens, puțini lingviști români au izbutit să facă din studiul limbii române un obiect universal de cunoaștere, încercînd, în același timp, să înscrie lingvistica românească în spațiul lingvistic mondial. Printre aceștia se numără Alexandru Philippide, „cel mai mare lingvist român dintotdeauna, poate singurul care stă fără efort alături de marii lingviști ai lumii” (Gafton, *Postfață* la vol. II, 2015).

Activînd într-o epocă de mari frămîntări și contradicții, Alexandru Philippide se remarcă, în primul rînd, prin originalitatea ideilor formulate în urma unui travaliu îndelungat îndreptat către soluționarea unor probleme obscure din istoria limbii române. În

cazul chestiunilor spinoase, cum este cea a originii poporului și a limbii române, deseori se întîmplă ca eforturile și rezultatele generate de o viziune atît de cuprinzătoare și complexă, precum cea a lingvistului ieșean, să fie privite cel puțin cu anumite rezerve. Astfel, unele dintre tezele emise de întemeietorul școlii lingvistice ieșene—deși semnificative pentru lingvistica românească și/sau pentru viziunea savantului—au fost puse sub semnul întrebării sau de-a dreptul ignorate de către specialiști¹. Însă, cei care și-au însușit întregul său edificiu ideatic și care au parcurs materialul lingvistic imens pe care se construiește doctrina sa lingvistică pot recunoaște în el un maestru al științei istoriei limbii, în general, care a creat o nouă concepție lingvistică și o nouă metodă de lucru.

În exegeza operelor sale, deseori se invocă multitudinea faptelor particulare discutate de el, însă, în demersul său, nu individualul îl interesează în primul rînd, ci mecanismele generale care se repetă în istoria limbilor. Astfel, cu toate că se preocupă cu precădere de originea limbii române, modalitatea în care explică trecerea limbii latine la cea română, prin schimbarea bazei de articulație, constituie un model viabil și pentru celelalte limbi romanice. În mod asemănător, prezentînd contextele fonetice în care au loc transformările suferite de fiecare sunet în parte, adică urmărind schimbările sunetelor limbii române, determinate de baza de articulație, savantul își propune (și) o altă finalitate mai generală, aceea de a arăta faptul că în constituirea oricărei limbi

* Adresă de corespondență: enikopaldr@gmail.com.

¹ Atunci cînd obiecțiile formulate izvorăsc din cunoașterea temeinică și amplă a sistemului lingvistic și de gîndire al eruditului ieșean și din confruntarea, pe fondul adevărului științific, a interpretărilor date de acesta cu realitatea imediată descrisă, ele sînt edificatoare, reprezentînd indicii ale progresului. Astfel, legitimă se prezintă, de pildă, observația conform căreia ideile revoluționare ale lingvistului român uneori îl conduc la concluzii greșite sau incomplete (cf. *Ivănescu, 1984*). În alte cazuri, demersul argumentativ devine vicios în momentul în care aceste idei inovatoare sînt considerate în sine, rupte din contextul în care apar și fără refacerea legăturii acestora cu întregul sistem creat. De altminteri, dacă originalitatea și importanța unora dintre ideile lui A. Philippide sînt trecute cu vederea, aceasta se poate datora (și) faptului că ele sînt insuficient sau doar parțial cunoscute, ele fiind dispersate în opera lui, pierzîndu-se printre detalii sau în note de subsol. Acesta este cazul tezei despre baza de articulație (și a celei psihologice), de exemplu, care reprezintă ideea centrală pe care se construiește, de fapt, întreaga concepție din *Originea românilor* și care constituie esența doctrinei sale lingvistice.

(deci, nu doar a celei române) rolul hotărâtor îl au tocmai schimbările petrecute în domeniul fonetic care asigură fizionomia proprie a fiecărei limbi în parte. În plus, spre deosebire de mulți lingviști care prezintă, de fapt, doar condițiile schimbărilor, nu și cauza producerii acestor schimbări, A. Philippide oferă poate cea mai realistă teorie asupra cauzelor schimbărilor fonetice. Alături de numeroasele contribuții aduse în domeniul istoriei limbii române și în cel al lingvisticii generale, cărturarul ieșean are și meritul de a fi inspirat generațiile urmașe și de a fi stimulat o serie de meditații, ajustări și îmbunătățiri ulterioare care se prezentau a fi imperioase și care nu puteau fi decât benefice progresului științific.

*

Editarea sau, după caz, reeditarea scrierilor fundamentale ale lui Alexandru Philippide se impune nu numai ca fiind indispensabilă pentru urmărirea dezvoltării lingvisticii românești, dar și ca fiind extrem de utilă pentru cititorii, avizați sau nu, din toate timpurile. Odată cu fiecare ediție nouă, textul reînvie, întotdeauna diferit, dar mereu conform nevoilor curente, întrucât „cititorul nu poate fi decât omul epocii sale și al contextului în care evoluează” (Chirilă, 2016). Astfel, reeditarea unui text aparținând unei epoci diferite, cum este *Originea românilor*, prima dată publicată în 1923/1927, ridică o serie de probleme ce vizează atât elemente de formă, cât și de conținut.

O primă încercare la care este supus editorul unui astfel de text o constituie cumpănirea mijloacelor puse în slujba pregătirii întâlnirii dintre cititorul format pentru receptarea unui text în deplină concordanță cu normele lingvistice contemporane și textul generat de un alt context lingvistic și, în consecință, devenit nefuncțional sau doar parțial funcțional, eventual obscur, în contextul lectorului. Dacă ajustarea uneia dintre cele două entități în direcția celeilalte se prezintă inevitabilă, calea adoptată, precum și măsura în care se „sacrifică” una, renunțându-se la prerogativul de confort al lecturii, sau cealalta, eliminând unele dintre elementele ei specifice, reprezintă o decizie a editorului². În orice caz, câștigul pe care l-ar simți cititorul în fața unui text adaptat la nevoile sale se înregistrează ca o pierdere suferită de textul în cauză și invers. Procedul potrivirii textului la cititor are avantaje pentru acesta din urmă, însă,

în realitate, falsifică textul, întrucât pune pe seama acestuia fapte ce nu îi aparțin, pierzându-și, astfel, rostul de a funcționa drept oglindă a epocii care l-a produs. În schimb, păstrarea intactă a particularităților textului propus spre reeditare are avantajul de a oferi o imagine fidelă asupra unui anumit stadiu al dezvoltării limbii la care, însă, receptorul de azi nu mai are acces sau are doar acces limitat, întregul demers de retipărire pierzându-și, astfel, rostul de popularizare.

O soluție judicioasă și echilibrată a acestei probleme este oferită de cea mai recentă ediție a *Originei românilor*, realizată de Roxana Vieru, publicată de Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, în anii 2014 (vol. I) și 2015 (vol. II).

*

Ultima lucrare tipărită a lui Alexandru Philippide, intitulată *Originea românilor*, constituie nu numai capodopera învățatului ieșean, dar și o carte de căpătii a lingvisticii românești, „una dintre cele mai valoroase opere pe care știința românească le-a dat” (Gafton, 2009). Ea este una dintre acele cărți care trebuie parcursă de mai multe ori și citită cu creionul în mână, necesitând timp și efort din partea cititorului. Lucrul acesta a fost semnalat deseori cu privire la caracterul prolix al textului, multitudinea informațiilor referitoare la subiectul tratat, extrema bogăție a materialului lingvistic comentat și numeroasele precizări, explicații și divagații făcând ca acesta să fie greu de studiat (cf. Jordan, 1969; Macrea, 1978), cu toate că lucrarea „denotă o putere de muncă ce trebuie să inspire oricui cel mai profund respect” (Pușcariu, 1924–1926).

Într-adevăr, opera monumentală, atât prin dimensiuni, cât și prin conținut, adună și explică mai toate ideile la care autorul a meditat de-a lungul vieții, oferind o sinteză a doctrinei sale lingvistice referitoare la originea și evoluția romanității orientale și la mecanismul generic de formare, funcționare și devenire a limbilor, în sens mai larg.

Astfel, primul volum, intitulat *Ce spun izvoarele istorice*, discută probleme legate de teritoriul pe care s-a dezvoltat românismul, neamurile supuse romanizării care au dat naștere poporului român, elementele romanizatoare, timpul când românii au ocupat actualele lor teritorii, precum și unele date referitoare la împărțirea dialectală a românei. Volumul al doilea,

²„Istoria receptării textelor culturii universale, de la un secol la altul, arată că, de obicei, în relația carte – cititor, cea care este «sacrificată», supusă adaptării, este prima” (Chirilă, 2016).

structurat în două părți esențiale, *Ce spune limba română*, respectiv *Ce spune limba albaneză*, urmărește cu precădere repartitia teritorială a dialectelor limbii române, studiate comparativ. Soluțiile pe care autorul le propune pentru unele probleme controversate ca patria primitivă a românilor, desfacerea actualelor ramuri ale poporului român, latina comună etc. nu sînt întotdeauna în consens cu teoriile curente. Însă, constatările la care ajunge studiind îndeaproape procesele de constituire și dezvoltare a limbii române îi oferă prilejul de a formula „una din cele mai valoroase teorii despre limbaj din cîte au fost create de-a lungul timpurilor” (Ivănescu, 1984).

De altminteri, *Originea românilor* marchează o schimbare în concepția savantului român despre limbaj, cel puțin față de cea expusă în *Principii de istoria limbii* (1894), cuprinzînd ce este mai nou în gîndirea sa din domeniul lingvisticii generale. Potrivit acesteia, cauzele stărilor și schimbărilor lingvistice trebuie căutate în cele două baze ale limbii: baza de articulație, denumind prin aceasta organele articulatorii, cu tendințele lor articulatorii înnăscute, și baza psihologică prin care se desemnează felul de a fi al psihicului ca intelect (gîndire, cunoștințe, cultură) și sentiment (afectele și voința). În opinia lingvistului, factorul fundamental în structurarea și evoluția sistemului fonetic al unei limbi îl constituie, fără îndoială, baza de articulație, pe care o pune în legătură (și) cu rasa. Astfel, în orice limbă, susține autorul, se reflectă omul cu aptitudinile fizice și psihice ale rasei căreia îi aparține.

Luată în întregime ea, doctrina lingvistică a lui A. Philippide este o doctrină realistă, materialistă, de sorginte antropologică, în care sunetele și schimbările pe care ele le suferă sînt procese materiale, nu psihice, fiind determinate de conformația organelor articula-

torii, și care, astfel, ține în cea mai mare măsură seama de realitățile lingvistice.

*

Prin concepția sa de bază, ediția *Originii românilor* apărută în 2014/2015 se înscrie în seria edițiilor inițiată de G. Ivănescu și Carmen-Gabriela Pamfil (1984) și continuată de G. Ivănescu, Carmen-Gabriela Pamfil și Luminița Botoșineanu (2011). Deși fiecare dintre ele ridică probleme specifice, de editare a unor manuscrise inedite sau de reeditare a unor texte tipărite, edițiile moderne ale operelor lui A. Philippide prezintă o anumită continuitate asigurată de normele de editare urmărite și de metoda de lucru întrebuițată. Astfel, contribuțiilor individuale ale fiecărei ediții în parte li se subsumează o concepție relativ unitară care guvernează menirea textelor și modul de dispunere al acestora.

Dincolo de motivațiile particulare și/sau conjuncturale³, de întregire a operei lui A. Philippide cu texte încă nepublicate sau de umplere a unui gol creat în urma epuizării volumelor existente⁴, toate cele trei ediții urmăresc aceleași finalități, formulate în mod expres sau mijlocit, de popularizare a ideilor magistrului ieșean și de a i se recunoaște locul cuvenit în lingvistica românească⁵.

Avînd ca model textul stabilit în ediția operelor alese de teoria limbii (1984), cea mai recentă ediție a *Originii românilor* își propune să ofere cititorilor un text care să ridice cît mai puține probleme sub aspect formal, dar fără a denatura în vreun fel particularitățile de limbă care îl individualizează pe A. Philippide⁶. Astfel, așa cum mărturisește editoarea, „pe tot parcursul elaborării acestei ediții s-a avut în vedere în primul rînd *conservarea amprentei autorului* [s.n.], iar în plan secund s-a ținut cont de facilitarea lecturii de către cititorul actual (nu neapărat de formație

³Ediția din 1984 a fost prilejuită (și) de împlinirea a 50 de ani de la moartea lui Philippide și a 90 de ani de la inaugurarea cursului său de filologie română la Universitatea din Iași, așa cum mărturisesc editorii în *Prefață*.

⁴„Volumele publicate de Philippide sînt de multă vreme rarități bibliografice” (ed. 1984). „O carte de o valoare științifică extraordinară cum este aceasta [*Originea românilor*, n.n.] ar fi trebuit să fie în colecția oricărui om interesat de cultură în general, de istoria neamului românesc și a limbii acestuia în special; și totuși, această carte a fost greu accesibilă cititorilor în ultima vreme” (ed. 2014). „*Originea românilor* se mai găsește astăzi numai în bibliotecile universitare și, rar, în bibliotecile unor specialiști” (ed. 2014).

⁵„Abstracție făcînd de elevii săi [...] numai puțini lingviști din generațiile următoare au re luat unele din teoriile lui și recunosc în el un maestru al lingvisticii, cum credem noi că stau în realitate lucrurile” (ed. 1984). „Reeditarea *Originii românilor* după aproape o sută de ani de la apariție vine să asigure cunoașterea uneia dintre cele mai importante lucrări din cultura românească, avînd „credița că el [A. Philippide, n.n.] va fi redescoperit de către generațiile ce vin” (ed. 2014).

⁶De altminteri, inițiată de profesorul ieșean Alexandru Gafton, ideea demarării proiectului editorial se conturează deja în 2009 cînd, răspunzînd la necesitatea unei ediții de multă vreme afirmate, se asumă public sarcina de reeditare—cu scopul declarat „de a pune lucrarea lui A. Philippide la dispoziția cititorilor [...] pentru ca, în felul acesta, cu modestele noastre puteri, să fie onorată la Iași memoria lui”—expunîndu-se succint și principiile care aveau să călăuzească această ediție (vezi Gafton, 2009). Acest demers proiectat a luat ființă pe deplin în 2014/2015, prin neostenita strădanie a Roxanei Vieru.

filologică)” (ed. 2014, *Notă asupra ediției*)⁷.

Întocmirea unei astfel de ediții fără îndoială că a solicitat o muncă uriașă și îndelungată, a cărei primă fază a constituit-o realizarea unei ediții anastatice. Odată săvârșit demersul de prelucrare a textului prin anumite procedee de ordin tehnic (scanarea textului tipărit, trecerea imaginilor obținute printr-un program de recunoaștere a caracterelor, îndreptarea textului, revizia riguroasă), se putea trece, în cea de-a doua fază, la operarea mai laborioasă a transformării textului de la forma pe care o cunoștea la începutul secolului al XX-lea la forma în care se prezintă acum. Dacă principiul fundamental al procesării și transformării textului îl constituie păstrarea limbii autorului, „uneori, limitele rămân dificil de stabilit” (Gafton, 2009). Astfel, există numeroase tipuri de situații concrete care pot reprezenta piedici, întrucât intervenția asupra unor forme, prin înlăturarea sau modificarea lor, care alterează textul, dar care se prezintă imperioasă, poate contrasta, într-un fel sau altul, cu dezideratul conservării. Pe de altă parte, pentru anumite fapte lingvistice, singurul indiciu în ceea ce privește voința autorului este tocmai felul în care i-a fost publicat textul original. Însă, preluarea întocmai a formelor regăsite în ediția princeps poartă riscul perpetuării unor oscilații, de pildă, care caracterizează textul inițial, dar care ar fi redundante pentru scopul urmărit. În plus, nu de fiecare dată se poate preciza cu exactitate și exclusiv pe baza textului supus prelucrării dacă aceste forme ezitante reprezintă opțiunea voită a autorului sau dacă ele sînt niște „scăpări” pe care le-ar fi reparat, eventual, autorul însuși. Aprecierea lor reală presupune, deci, și confruntarea textului în cauză cu altele, numai astfel putîndu-se configura uzul specific și predilect al autorului.

Stabilirea direcției generale a intervențiilor și a uniformizării acestora se bazează pe o temeinică documentare din partea editoarei. Acest travaliu extrem de anevoios și solicitant înglobează nu numai consultarea normelor de editare întrebunțate în diverse ediții ale scrierilor lui A. Philippide, ci și studierea terminologiei folosite în epocă, a formelor fonetice neologice adoptate și de alți cercetători, a formelor considerate atunci normă, care nu întotdeauna se potrivește cu limba arhaizantă și regională a au-

torului, precum și verificarea numelor de localități în hărți, a citatelor și a bibliografiei. La capătul acestui efort consistent, editoarea ajunge la conceperea unei forme care să respecte atît principiile filologice, cît și nevoile utilizatorilor.

Schimbările operate, expuse în secțiunea *Fapte de limbă modificate* (p. 7–26), sînt la tot pasul judicios argumentate și bogat ilustrate prin exemple. Printre acestea figurează aducerea la zi a ortografiei și punctuației. În privința grafiei cu *î*, de pildă, se adoptă normele aflate în uz în perioada imediat anterioară reformei din 1993, urmînd și respectînd, în acest fel, grafia la care ținea A. Philippide și care este direcția promovată și astăzi de Școala lingvistică ieșeană. În schimb, se intervine asupra etnonimului *romîn*, redat aici prin grafia *român*, întrucît „pentru publicul de astăzi, grafia *romîn* ar fi nu doar desuetă, dar și lipsită de sens ori miză” (p. 7). Alte modificări vizează uniformizarea și, după caz, îndreptarea onomasticii și a numelor de localități. Pentru notarea cu majuscule ori minuscule, pentru redarea compuselor (scrise împreună, separat sau cu cratimă), ca și pentru consemnarea altor cîteva fenomene specifice, s-au avut în vedere normele ortografice acum în vigoare. De altminteri, adaptarea unor grafii, precum notarea nazalei dentale *n* și atunci cînd aceasta este urmată de o labială (ca în *dinpotrivă*, *înbracă*, *împreună* etc.), nedublarea dentalei nazale în derivate cu prefixul *în-* de la baze care încep cu nazala *n* (ca în *înebuni*, *înopta*, *reînoi* etc.), notarea cu *-u* final, notarea nepreiotată a lui *e* aflat la început de silabă (ca în *ertarea*, *nevoie*, *trebuie* etc.), care reprezintă astăzi o agresiune vizuală, este cu atît mai îndreptățită, cu cît aceste grafii nici nu reflectă o realitate fonetică a epocii.

În afară de aceste modificări, așa cum s-a menționat deja, ediția de față urmărește punerea în valoare a limbii emeritului profesor ieșean, ceea ce se găsește succint expus și în secțiunea *Fapte de limbă păstrate* (p. 26–33). Astfel, se mențin unele fenomene fonetice care reflectă pronunțiile autorului, deosebite de cele curențe astăzi, dintre care unele sînt în consens cu pronunțiile epocii, altele sînt specifice lui Philippide. La fel se procedează cu unele forme gramaticale care, alături de particularitățile fonetice, redau realitatea lingvistică a Moldovei (sau a unei părți din această zonă) în momentul în care a fost

⁷În această privință, modul de editare a cursurilor universitare reunite în *Istoria limbii române* (2011) prezintă o diferență esențială, însă motivată de natura textelor prelucrate. Astfel, în această ediție, se urmărește actualizarea limbii lui A. Philippide, „împănată cu prea multe elemente populare și arhaice, chiar și în raport cu limba contemporanilor” (ed. 2011, *Notă asupra ediției*).

redactată lucrarea de către autorul ei.

*

Opera lui A. Philippide trebuie pusă mereu la dispoziția lingviștilor și a celor interesați, așa cum au fost mereu puse la îndemâna cititorilor lucrările fundamentale ale lingvisticii generale, unele dintre ele cunoscând chiar mai multe ediții. Considerăm că această directivă se înfăptuiește, la modul cel mai onorabil, în ediția realizată de Roxana Vieru.

În cele două volume îngrijite de tînăra lectoră universitară, accesul cititorilor la conținutul ideatic, de altfel deosebit de complex și dens, este facilitat de aparatul critic (tehnic și științific) riguros și consecvent întrebuițat pe tot parcursul lucrării, ceea ce îi oferă textului și o coerență remarcabilă, la nivelul formei, nu întotdeauna regăsită în textul original. Același scop urmăresc uniformizarea și, după caz, actualizarea grafiei, modificările substanțiale în punctuația adusă la standardele actuale, efectuarea corecturilor necesare ale greșelilor evidente și/sau a celor înregistrate de autor în erată, îndreptarea, întregirea și reorganizarea bibliografiei, verificarea și, unde era cazul, corijarea citatelor, inclusiv a fragmentelor înregistrate de autor în greacă și latină etc. Efectuînd aceste operații, editoarea pune la dispoziția cititorilor un text deslușit și inteligibil care înlătură inconsecvențele care au îngreunat pînă acum parcurgerea lucrării sau care au putut da naștere unor confuzii. Alături de acestea, operantă este și indicarea paginației din ediția originală care înlesnește identificarea pasajelor la care au trimis pînă astăzi diverși cercetători. De asemenea, o contribuție utilă pentru cititori este și alcătuirea unui indice de cuvinte, forme gramaticale și elemente derivative și a unui indice de autori.

Asemenea edițiilor anterioare ale operei lui A. Philippide, ediția nouă a *Originii românilor* este prevăzută cu un studiu introductiv (cf. *Prefață*, p. 35–51) care sintetizează ideile principale ale cărții și care îi conferă o valoare în plus ediției⁸. Acest studiu, elaborat de Carmen-Gabriela Pamfil, reluînd și pasaje din lucrări publicate anterior de autoare, oferă o imagine de ansamblu asupra preocupărilor de istorie a limbii ale marelui erudit ieșean, a meritelor lucrării sale fundamentale care este *Originea românilor*, a legăturii dintre aceasta și prelegerile din ciclul *Istoriei*

limbii române (2011), a teoriilor esențiale ale lui Philippide în chestiunea originii poporului și limbii române, a ceea ce aduce nou față de studiile curente, cuprinzînd și unele considerații asupra ideilor astăzi depășite, prezentînd rectificările necesare aduse de elevul acestuia, G. Ivănescu. În acest fel, amplul studiu nu numai că reliefează sistemul conceptual creat de lingvistul român, dar înregistrează și progresul făcut de atunci de către lingvistica românească.

Deosebit de edificatoare este și *Postfața* redactată de Alexandru Gafton care oferă informații esențiale privind epoca, omul de știință și opera sa, lucrarea *Originea românilor* și ediția de față, așa cum își segmentează și orînduiește autorul constatările. Remarcabil este faptul că fixarea locului lingvistului român în epoca sa, în care era perfect integrat, se realizează într-o manieră mai puțin obișnuită, însă care este necesară pentru înțelegerea reală a lucrurilor. Astfel, autorul nu stabilește doar contextul lingvistic al epocii, cum se procedează cel mai des, ci lărgeste orizontul, cuprinzînd și accentuînd ceea ce era comun tuturor demersurilor—atît în domeniile științelor naturii, cît și în cele umaniste—întreprinse în Europa secolului al XIX-lea. Această deschidere a perspectivei—pe care puțini dintre cei care s-au oprit asupra coordonatelor existențiale și culturale ale lui Philippide au făcut-o—îi oferă autorului prilejul de a arăta spiritul unui veac scientist deosebit de fertil, marcat (și) de apariția *Originii speciilor*. În această epocă, care este „una dintre cele mai strălucite epoci ale umanității” (p. 629), este fixat omul de știință A. Philippide și opera sa, arătînd că lingvistica practicată de el este încorporată în viziunea lui asupra lumii.

Întrunind aceeași multiplă caracteristică pe care părintele școlii ieșene a imprimat-o—anume documentarea temeinică, atenta verificare a faptelor, rigoare, metoda severă de lucru, competență și eficiență—, și trecînd peste obstacolele ridicate de o întreprindere de asemenea anvergură, dînd dovadă de o ținută înaltă de seriozitate, de conștiinciozitate și scrupulozitate exemplare, dar și de sentimentul de responsabilitate, al datoriei morale față de ilustrul înaintaș, ediția de față nu numai că îi aduce un omagiu savantului și operei sale, dar ea are toate calitățile de a deveni o ediție de referință, dacă nu unica de referință, a noilor generații de specialiști.

⁸Trebuie remarcat aici faptul că ediția din 1984 se remarcă, printre altele, tocmai prin studiul introductiv realizat de G. Ivănescu care, în opinia noastră, este cea mai amplă, justă și valoroasă expunere a teoriei lingvistice a lui A. Philippide.

Bibliografie

- Chirilă, A. (2016). *Pentru o istorie a punctuației românești*, în „Diacronia”, nr. 3, 12 feb., art. A33, [CrossRef](#).
- Gafton, Al. (2009). *Originea românilor – piatră de temelie a Școlii lingvistice de la Iași*, în „Philologica Jassyensia”, anul V, nr. 1, p. 51–55.
- Iordan, I. (1969). *Alexandru I. Philippide*, Editura Științifică, București.
- Ivănescu, G. (1984). *Alexandru Philippide – teoretician al limbajului*, în *Philippide, 1984*, p. IX–XLVI.
- Macrea, D. (1978). *Alexandru Philippide*, în *Contribuții la istoria lingvisticii și filologiei românești*, Editura Științifică, București.
- Philippide, A. (1894). *Principii de istoria limbii*, Tipografia Națională, Iași.
- Philippide, A. (1923/1927). *Originea românilor*, vol. I., *Ce spun izvoarele istorice*, vol. II., *Ce spun limbile română și albaneză*, Tipografia „Viața românească”, Iași.
- Philippide, A. (1984). *Opere alese. Teoria limbii*, editate de G. Ivănescu și Carmen-Gabriela Pamfil, cu un studiu introductiv și comentarii de G. Ivănescu, Editura Academiei, București.
- Philippide, A. (2011). *Istoria limbii române*, ediție critică de G. Ivănescu, Carmen-Gabriela Pamfil și Luminița Botoșineanu, Editura Polirom, Iași.
- Pușcariu, S. (1924–1926). *Pe marginea cărților*, în „Dacoromania”, IV.